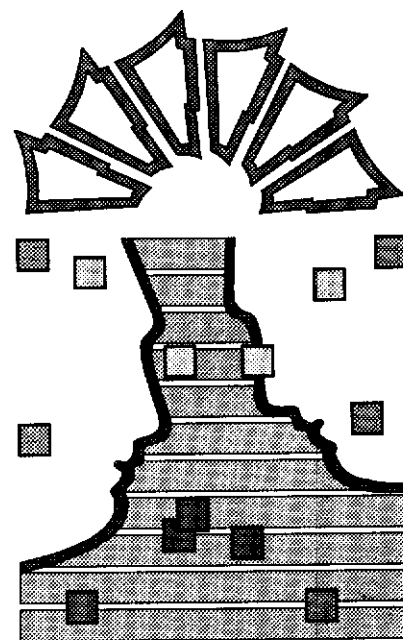

پژوهش و نظر

تحولات اقتصادی ایران در سال ۷۳ و ۷۴

آمار تحولات اقتصادی کشور در سال ۱۳۷۴
 هنوز انتشار نیافته، لیکن آمار سه ماهه سوم آن منتشر شده است همین آمار می تواند برای گزارش تحولات اقتصادی سال ۷۴ راهنمای ما باشد. خاصه که آمار تمام سال ۱۳۷۳ را نیز در دسترس داریم. بدو لازم می دانیم از اداره آمار و بررسیهای اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران بخاطر در دست گذاشتن این آمار تشکر کنیم. بدیهی است تحلیلهای و نتیجه گیریها مربوط به نویسنده این گزارش است و الزاماً نظریات مرکزی و سیاست بازرگانی ایران تلقی نمی شود.

محیط اقتصادی ایران

طبیعی است که در ابتدا شاخصهای اساسی اقتصادی ایران را مورد بررسی قرار دهیم تا برای خواننده روشن شود که مادر باره چه محیطی صحبت می کنیم. آماری که از آن سخن می گوئیم مربوط به اول فروردین

تا آخر اسفند می باشد.

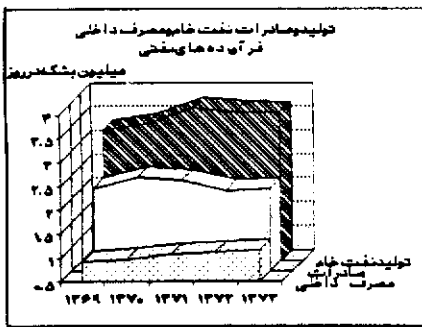
جمعیت ایران در دوره مورد بحث ۶۰/۱ میلیون نفر بوده (ارقام مربوط به سال ۷۳ است) که از آن ۳۵/۲ میلیون نفر مربوط به جمعیت شهری و ۲۴/۹ درصد مربوط به جمعیت روستائی بوده است. در سه ماهه مورد گزارش نرخ رشد سالانه جمعیت ۲/۵ درصد برآورد شده است. در هر کیلومتر مربع از کشور به طور متوسط ۳۶ نفر زندگی می کنند که البته تراکم جمعیت در نقاط کوبیری و بیابانی و نقاط شهری به کلی متفاوت است.

جمعیت فعال کشور (بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۳) معادل ۱۶/۷ میلیون نفر برآورد شده است. جمعیت مشاغل ۱۴/۹ میلیون نفر ذکر شده و به این ترتیب تعداد بیکاران ۱/۸ میلیون نفر می باشند. نسبت باسواد با افزایش قابل ملاحظه به ۷۸ درصد رسیده و این نسبت برای افرادی بین ۲۹ تا ۶۶ سال به رقم ۹۲/۲ درصد بالغ شده که این امیدار به وجود آورده است که بیسوادی از کشور ریشه کن شود. متوسط رشد سالانه تولید ناخالص داخلی در فاصله

سالهای ۷۳-۱۳۶۸ معادل ۷/۲ درصد بوده است. در ۱۳۷۳ تولید ناخالص جاری داخلی معادل ۱۳۰۹۷۶ میلیارد ریال بوده است (که بر اساس دلاری ۱۷۵۰ میلیارد ریال برابری رسمی دلار و ریال، معادل ۷۴۸۰۰۰۰۰۰۰ دلار می شود). درآمد سرانه جاری معادل ۱۸۴۱۰۰۰ ریال یا بر اساس نرخ برابری رسمی معادل -/۱۰۵۲ دلار می شود. طبیعی است که اگر این ارقام بر دلار صادر اتری ۳۰۰۰ ریال، که قسمتی از واردات نیز بآن نرخ صورت می گیرد، تقسیم شود مبلغ دلاری کمتری را نشان می دهد، لیکن این مساله اهمیت ویژه ای ندارد زیرا اقتصاد دوزندگی هر کشور بر اساس معیارها و ارزشهای ملی مفهوم پیدامی کند در ۱۳۷۳ نسبت پس انداز ملی به تولید ناخالص ملی برابر ۲۸/۴ درصد بوده است که رقمی درخور توجه محسوب می شود. کسری بودجه دولت به تولید ناخالص داخلی فقط ۰/۳ درصد بوده که رقمی بسیار ناچیز است. البته در بودجه مصوب کسری دیده نمی شود، لیکن در عملکرد بودجه طبعاً گاه تغییراتی مشاهده می شود. هزینه دولت نسبت به

۴۱۲ و هزاربشکه بود در سال ۱۳۷۱ بارشداشته ۲/۱ درصدی به ۳ میلیون و ۴۸۴ هزاربشکه در روز رسید. در سال ۱۳۷۲ - تولید باز هم افزایش یافت و به ۳ میلیون و ۶۰۹ هزاربشکه در روز ترقی کرد لیکن در ۱۳۷۳ با ۲٪ درصد تنزل به ۳ میلیون و ۶۰۳ هزاربشکه در روز کاهش یافت.

اما صادرات نفت که در ۱۳۷۲ با ۹/۱ درصد کاهش به ۲ میلیون و ۱۸۴ هزاربشکه در روز رسیده بود در سال ۱۳۷۳ به ۲ میلیون و ۲۲۰ هزاربشکه در روز رسیده که ۱/۶ درصد افزایش نشان می دهد.

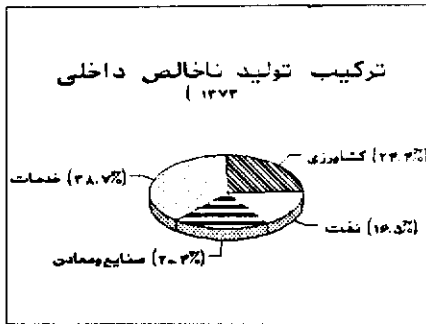
تولید برق کشوری سال ۱۳۷۳ جمعاً ۸/۱ درصد نسبت به سال قبل از آن افزایش یافت که ناشی از ۱۰/۸ درصد افزایش برق از نیروی بخار و ۲۴ درصد افزایش نیروگاه‌ها بود. متقابلاً به علت کاهش بارندگی در ۱۳۶۲ تولید برق آبی ۲۴/۲ درصد کاهش یافت. همچنین تولید برق دیزلی ۶/۹ درصد کاهش نشان داد. جمع تولید برق کشور در سال مذکور معادل ۷۷۰۸۶ میلیون کیلووات ساعت بود که بالاترین رقم تولید مصرف مربوط به فصل تابستان بود (۲۳۶۷۰ میلیون کیلووات ساعت).

ساختمان

طی چند سال اخیر ساختمان، یکی از شکوفاترین بخشهای اقتصادی کشور بوده است. علاوه بر بازسازی مناطق آسیب دیده از جنگ در همه شهرهای کشور فعالیت چشمگیری زمینه احداث ساختمان دیده شده است. برای مثال سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای جدید مناطق شهری طی چهار سال گذشته بشرح زیر بوده است:

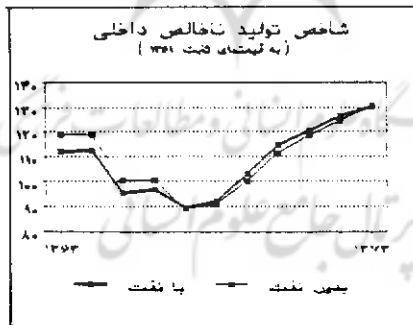
سرمایه گذاری در ساختمانهای شروع شده در ۱۳۷۰ با ۹۱ درصد افزایش نسبت به سال قبل از آن معادل ۷۴۹ میلیارد ریال - ساختمانهای نیمه تمام ۱۵۷۵ میلیارد ریال بود که افزایشی برابر ۱۷۳ درصد نسبت به سال قبل از آن نشان می دهد. سرمایه گذاری

کشاورزی ۴/۴ درصد بخش صنایع و معادن ۴/۴ درصد و بخش خدمات ۴/۱ درصد افزایش داشته است. بخش نفت ۵/۶ درصد کاهش نشان می دهد.

در مورد هزینه های ناخالص داخلی با توجه به قیمتهای جاری، رقم مقدماتی مربوط به سال ۱۳۷۳ به شرح زیر است

تولید ناخالص داخلی با ۳۸/۶ درصد افزایش نسبت به دوره مشابه قبل به رقم ۱۲۹۷۷۶/۵ میلیارد ریال رسید. هزینه های مصرفی خصوصی برابر ۷۱۹۱۱/۳ میلیارد ریال بود که ۳۶/۳ درصد افزایش نشان می داد. هزینه های دولتی با رقم ۱۹۷۹۷/۷ میلیارد ریال رکورد ۴۵/۱۵ درصد افزایش را به جای گذاشت. تشکیل سرمایه خصوصی ۲۵/۳ درصد افزایش نشان داد و بالاخره درآمد ملی با رقم ۱۱۰۶۶۴/۴ میلیارد ریال ۴۴/۲ درصد افزایش پر جای گذاشت.

اگر همین ارقام را با قیمت ثابت سال ۱۳۶۱ در نظر بگیریم افزایش تغییرات شاخص به این شرح خواهد بود: هزینه ناخالص داخلی ۱/۹ درصد - هزینه های مصرفی خصوصی ۳ درصد - هزینه مصرفی دولت ۷ درصد - تشکیل سرمایه ناخالص داخلی ۳/۴ درصد - درآمد ملی ۲/۱ درصد.

انرژی

تولید نفت کشور که در سال ۱۳۷۰ روزانه برابر ۳ میلیون

تولید ناخالص داخلی ۲۲/۶ درصد بوده که رقمی نسبتاً بالاست و انتظار می رود با توسعه برنامه خصوصی سازی به رقم معتدل تری برسد.

خالص داراییهای خارجی سیستم بانکی در پایان نه ماهه ۱۳۷۴ به رقم ۱۰۰۵۲/۴ میلیارد ریال رسید. تسهیلات اعتباری سیستم بانکی در این مدت (نه ماهه ۱۳۷۴) به رقم ۹۰۷۱۲ میلیارد ریال بالغ شد. حجم نقدینگی در همین مدت ۹ ماهه به ۷۳۵۲۰ میلیارد ریال رسید.

تراز بازرگانی کشور در ۹ ماه اول سال گذشته ۴۷۰۹ میلیون دلار افزایش نشان داد. به این معنی که صادرات (از جمله نفت) به ۱۳۷۸۴ میلیون دلار رسیده و واردات (فوب) در حد ۹۰۷۵ میلیون ریال متوقف شد. به این ترتیب برای چند سال پیاپی برخلاف سنت دیرین، تراز بازرگانی خارجی ما را در مقابل ملاحظه ای برجای گذاشت و این امر از یک طرف سبب افزایش اعتماد ملی به نظام پولی و موازنه پرداختها گردید و از دیگر سو کشور ما را قادر ساخت بدون تاخیر نسبت به پرداخت اقساط بدهی های عقب افتاده خود اقدام کند. نرخ رسمی پایه ریال به دلار در پایان پانزده سال گذشته به ۱۷۲۷/۵ ریال و نرخ صادراتی به ۳۰۰۷/۵ ریال رسید. متوسط نرخ تورم سالانه در فاصله سالهای ۷۳-۱۳۶۸ برابر ۲۲/۱ درصد برآورد شده است.

حسابهای ملی

پس از ذکر این ارقام، وارد بحث حسابهای ملی می شویم. (ارقام این قسمت بر اساس قیمتهای جاری است) در سال ۱۳۷۰ تولید ناخالص ملی ایران به قیمت عوامل برابر ۴۸۶۷۲/۶ میلیارد ریال بود که ۲۶/۱ درصد نسبت به سال قبل از آن افزایش نشان می داد. در سال ۱۳۷۱ این رقم به ۶۴۴۰۰/۸ میلیارد ریال رسید که نسبت به سال قبل از آن افزایشی برابر ۳۲/۲ درصد نشان داد. در سال ۱۳۷۲ رقم مذکور با افزایشی برابر ۴۵/۲ درصد به ۹۳۵۱۸/۱ میلیارد ریال رسید و بالاخره بر اساس آمار مقدماتی سال ۱۳۷۳ تولید ناخالص داخلی کشور به قیمت عوامل با ۴۰/۱ درصد افزایش به ۱۳۰۹۷۶/۳ میلیارد ریال رسید.

طی سال ۱۳۷۳ ارزش افزوده به قیمتهای جاری در بخش نفت ۴۸/۱ درصد - بخش غیر نفت ۲۸ درصد - بخش کشاورزی ۴۳/۸ درصد - بخش معادن ۳۶/۴ درصد و بخش خدمات ۳۵/۹ درصد نسبت به دوره مشابه قبل افزایش داشته است. چنانچه قیمتهای ثابت سال ۱۳۶۱ را ملاک قرار بدهیم و در حقیقت تورم را کسر کنیم، تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۷۳ به قیمت عوامل ۲۵/۹ درصد خواهد بود. در بخش غیر نفت ۲/۲ درصد - بخش

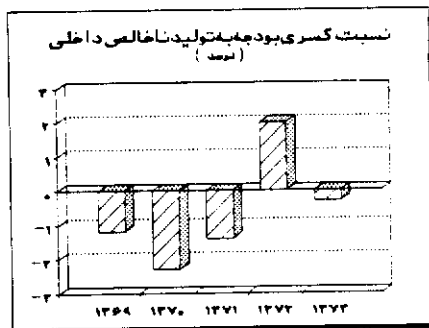
سال	درصد افزایش نسبت به سال قبل	افزایش شاخص تولید داخلی	افزایش شاخص صادراتی	افزایش شاخص وزراتی
۱۳۷۰	۲۶/۶ درصد	۲۶/۳ درصد	۵۳/۷ درصد	۲۰/۸ درصد
۱۳۷۱	۳۲/۴ درصد	۳۳/۹ درصد	۶۱/۷ درصد	۳۸/۹ درصد
۱۳۷۲	۲۵/۳ درصد	۲۶/۸ درصد	۶۱/۶ درصد	۲۷/۲ درصد
۱۳۷۳	۳۲/۲ درصد	۳۲/۷ درصد	۳۲/۹ درصد	۲۷/۱ درصد

در نتیجه درآمد ارزی کشور از ۱۸۶۶۱ میلیون دلار در سال ۷۰ به ۱۹۴۲۸ میلیون دلار در سال ۷۳ افزایش پیدا کرد. صادرات از ۲۵۱۹۰ میلیون دلار در سال ۹۱ به ۱۲۶۱۷ میلیون دلار در ۱۹۹۴ کاهش یافت، و به این ترتیب تراز بازرگانی کشور از ۶۵۲۹ میلیون دلار منفی به ۶۸۱۱ میلیون دلار مثبت تغییر جهت داد. خالص کسری خدمات هم در این مدت از ۳۹۱۹۶ میلیون دلار به ۳۰۵۹۹ میلیون دلار تقلیل پیدا کرد. متقابلاً تراز مثبت انتقالات از ۲۰۰ میلیون دلار در سال ۷۰ به ۱۱۹۱ میلیون دلار مثبت در سال ۷۳ تنزل پیدا کرد.

مجموع این عملیات سبب شد که تراز ۹۴۴۸ دلار منفی پرداختهای جاری در سال ۷۰ به ۴۹۵۰ میلیون دلار مثبت در سال ۱۳۷۳ تغییر جهت دهد و کسری در سال ۱۳۷۳ از سالهای دهه ۷۰ ناشی از جنگ به اصطلاح نفس راحت تری بکشد. ارقام موقتی نه ماهه ۷۴ نیز وضع مثبتی را ارائه می دهد و ۳۲۷۵ میلیون دلار مثبت برجای گذاشته است.

موازنه پرداختها در حساب سرمایه

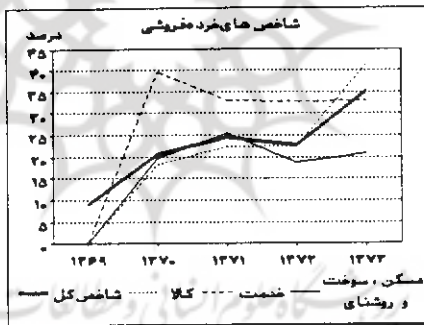
حساب خالص سرمایه در آخر سال ۷۳ رقم ۲۲۲۷ میلیون دلار کسری نشان می دهد که تفاضل بین ۱۱۳۸۷ میلیون دلار بدهی کوتاه مدت و ۹۱۶۰ میلیون دلار مطالبات بلندمدت است. اما ذخایر بین المللی کشور که در سال ۱۳۷۰ معادل ۲۰۹۷ میلیون دلار منفی بود در آخر سال ۹۳ به ۱۳۳۳ میلیون دلار مثبت تغییر کرد. در ۹ ماه اول سال ۷۴ این رقم به ۲۲۸۸ میلیون دلار مثبت تغییر جهت داد که حکایت از بهبود وضع مالی ایران در مجمع بین المللی دارد.

در مورد شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی تغییرات سال بسال و اقلام عمده به شرح جدول زیر بوده است:

سال	شاخص کل	۷۴	خدمات	مسکن	سخت و روشنائی
۱۳۷۰	۲۰/۷	۱۸/۳	۳۹/۵	۱۹/۷	۱۹/۷
۱۳۷۱	۲۴/۲	۲۴/۲	۳۳/۱	۲۵/۵	۲۵/۵
۱۳۷۲	۲۲/۵	۳۲/۷	۱۸/۸	۱۸/۸	۱۸/۸
۱۳۷۳	۴/۳	۳۳/۱	۲۰/۸	۲۰/۸	۲۰/۸

بطوری که از جدول فوق پیداست بزرگترین رقم مربوط به افزایش شاخص کالا و خدمات مصرفی مربوط به خدمات بوده که عمدتاً مربوط به خدمات بخش خصوصی از جمله خدمات لوازم منزل بوده است. مسکن، سخت و روشنائی - که این دو مورد اخیراً از سوی دولت عرضه می شود - از دیگر علل عمده افزایش شاخص سریع هزینه زندگی بوده است.

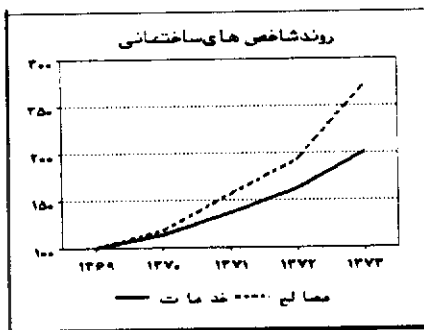

موازنه پرداختهای حساب جاری

تراز حسابهای جاری کشور که در سه سال ۷۰ تا ۷۳ کسری نشان می داد، در سال ۷۳ افزایش قابل ملاحظه ای برجای گذاشت. معهداً در سالهای قبل نیز مرتباً از میزان کسری کاسته شد و این امر نشان دهنده بهبود محسوسی در موازنه حسابهای جاری کشور می باشد (این بهبود به رغم کاهش درآمد نفت صورت گرفته است).

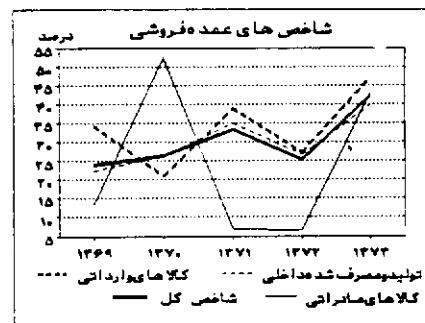
برای مثال در ۱۳۷۰ درآمد ایران از صادرات نفت معادل ۱۶۰۱۲ میلیون دلار بود. در ۱۳۷۱ این رقم به ۱۶۸۸۰ میلیون دلار افزایش یافت، لیکن در ۱۳۷۲ ناگهان به ۱۴۳۳۳ میلیون دلار کاهش یافت و در ۱۳۷۳ نیز به ۱۴۶۰۳ میلیون دلار رسید. لیکن در این مدت صادرات غیر نفتی از ۲۶۴۹۶ میلیون دلار به ۴۸۲۵ میلیون دلار افزایش یافت

در ساختمانهای تکمیل شده با افزایشی برابر ۷۲/۹ درصد معادل ۶۲۶ میلیارد ریال بود که جملاً رقم ۲۹۴۴ میلیارد ریال با ۱۱۷/۶ درصد افزایش را نشان می دهد. این آمار همچنان بطور تصاعدی روبه افزایش گذاشته است. بر اساس آمار مقدماتی سال ۱۳۷۳ رقم سرمایه گذاری بخش خصوصی در ساختمانهای نیمه تمام به ۲۸۲۰ میلیارد ریال و در ساختمانهای تکمیل شده به ۱۳۷۸ میلیارد ریال رسید. روبه این ترتیب رقم کلی با افزایشی معادل ۳۳/۴ درصد به ۵۵۶۷ میلیارد ریال رسیده است.

روند قیمتها

در تمام دوران مورد بحث قیمتها روند صعودی داشته که در سال ۱۳۷۳ به بالاترین رقم رسیده است در رقم قطعی ۱۳۷۴ افزایش هزینه زندگی در سال گذشته ۶۰ درصد ذکر شده است.

بر اساس آمار منتشره از سوی اداره بررسیهای اقتصادی بانک مرکزی ایران شاخص بهای عمده فروشی کالا طی چند سال ۱۳۷۳-۱۳۷۰ به این شرح افزایش نشان داده است:

مقایسه ارقام فوق نشان می دهد که در سالهای ۷۱ و ۷۳ کمترین میزان افزایش مربوط به شاخص کالاها و صادراتی بوده است.

بدهی های خارجی

با اینهمه ایران باید مواظب وضع بدهی های خارجی خود باشد. در سال ۱۳۷۲ بدهی خارجی کوتاه مدت کشور معادل ۱۷۶۱۶ میلیون دلار بوده که معضلی به شمار می رفت. در سال بعد این رقم به ۶۷۰۷ میلیون دلار کاهش پیدا کرد اما همزمان بدهی میان مدت و بلند مدت کشور از ۵۵۴۲ میلیون دلار به ۱۶۰۳۰ میلیون دلار افزایش یافت. آن کاهش و این افزایش عمدتاً ناشی از گرفتن اعتبار و تمدید مهلت وام های سررسید شده بود که از محل آن قسمتی از بدهی های کوتاه مدت پرداخت شد. با اینهمه، کل بدهی خارجی ایران در فاصله دو سال مذکور از ۲۳۱۵۸ میلیون دلار به ۲۲۳۳۷ میلیون دلار کاهش یافت. اما در ۹ ماه سال گذشته باز بر رقم بدهی ایران افزوده شد و به ۲۳۹۶۸ میلیون دلار رسید. (که معلوم نیست در سه ماهه آخر سال چه تغییری در این رقم حادث شده باشد).

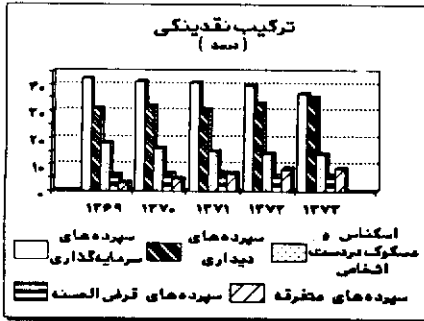
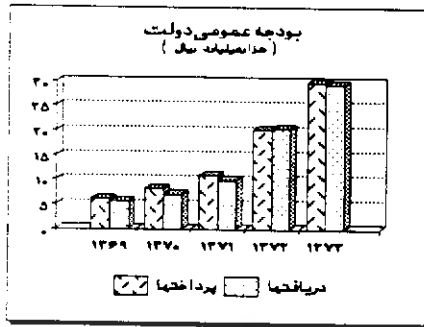
نرخ ریال به دلار

نرخ رسمی ریال به دلار در سال ۱۳۷۰ به ازای هر دلار معادل ۶۷/۸۰ ریال در بازار آزاد ۱۴۱۹۹ ریال بود در سال ۷۱ نرخ رسمی به ۶۵/۷۳ ریال با وجودی که این امر حکایت از ترقی دلاری کرد نرخ بازار آزاد به طور متوسط در سال اخیر الکر برابر ۱۴۹۸ دلار بود. در ۱۳۷۲ نرخ رسمی دلار در رقم ۱۶۴۶/۲۹ دلار قرار گرفت که حکایت از تنزل شدید ارزش ریال داشت. با اینهمه نرخ بازار آزاد بازم از نرخ رسمی جلو افتاد و به ۱۸۱۰ ریال رسید. در سال ۱۳۷۲ بازم با تنزل مجدد ارزش ریال، نرخ رسمی هر دلار برابر ۱۷۴۹ ریال شد لیکن نرخهای بازار آزاد نیز خود را بالا کشید و به ۲۸۰۸ ریال رسید. از ۳۱ اردیبهشت ماه ۷۴ نرخ ۳۰۰۷/۵ ریال برای خرید و فروش صادراتی وضع شد نرخ متوسط خرید و فروش رسمی در همان ۱۷۴۷/۵ ریال نگهداری شد که برای مصارف خاص و ارزش تعیین شده خارجی خرج می شود نرخ بازار آزاد در ۲۷۳۶/۷ ریال قرار گرفت (بدیهی است معاملات خارج از سیستم بانکی غیر قانونی است) به دلیل غیر قانونی بودن بازار آزاد از خرداد ماه سال ۱۳۷۴ بانک مرکزی از درج نرخ بازار آزاد در گزارشات خود، خمداری می نماید.

وضع مالی دولت

اگرچه در چند سال اخیر بودجه هائی که از سوی دولت به

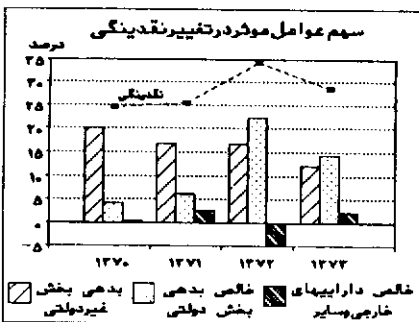
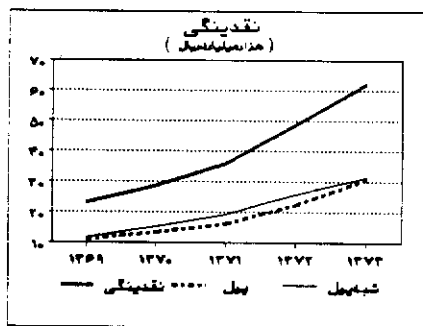
مجلس داده شد بدون کسری به نظرمی رسید، لیکن در عمل کسری هائی در اجرای بودجه به وجود آمده است. یکی از دلایل این کسری ناشی از توصیه دولت به بانکها برای واگذاری تسهیلات اعتباری بوده که در حقیقت بدهی دولت را به سیستم بانکی افزایش داده، اگرچه

غیر دولتی به سیستم بانکی از ۱۸۲۹۷/۳ میلیارد ریال به ۴۲۷۶۸/۲ میلیارد ریال بدهی دولت از ۱۵۰۵۲/۹ میلیارد ریال به ۳۳۴۷۴/۵ میلیارد ریال، بدهی شرکتها و موسسات دولتی از ۲۶۱۱ میلیارد ریال به ۱۳۴۶۶/۷ میلیارد ریال افزایش یافته و در نتیجه جمع بدهی بخش خصوصی و دولت و شرکتها و موسسات دولتی به سیستم بانکی از ۳۵۹۶۱/۳ میلیارد ریال به ۹۰۷۱۲/۱ میلیارد ریال بالغ شده است.

متغیرهای پولی کشور

پایه پولی کشور که در پایان سال ۱۳۷۰ برابر ۱۲۳۱۷/۹ میلیارد ریال بود، در پایان سال ۱۳۷۳ به رقم ۲۳۹۳۵/۲ میلیارد ریال رسید، یعنی نزدیک به ۷۰ درصد افزایش نشان داد. در پایان سه ماهه سوم سال گذشته پایه پولی کشور به ۳۰۷۸۵/۴ میلیارد ریال افزایش پیدا کرد. در این مدت حجم اسکناس و پیشپردست مردم از ۴۵۷۹/۹ میلیارد ریال به ۸۰۷۰/۶ میلیارد ریال افزایش یافت. سپرده های دیداری از ۹۰۶۰/۹ میلیارد ریال به ۲۱۷۳۱/۲ میلیارد ریال افزایش پیدا کرد. بدهی این ترتیب حجم نقدینگی کشور از ۲۸۶۲۸/۴ میلیارد ریال به ۶۱۸۴۳/۹ میلیارد ریال افزایش یافت.

نرخهای سود بانکی

نرخهای سود علی الحساب بانکی در پایان سال گذشته به این شرح بود:
سپرده های کوتاه مدت ۸ درصد در سال - سپرده یکساله ۱۴ درصد در سال - سپرده های دوساله ۱۵ درصد در سال - سپرده های سه ساله ۱۶ درصد در سال و سپرده های پنجساله ۱۸/۵ درصد در سال که در مقایسه با تورم سالانه ۳۹ تا ۴۰ درصدی، بسته به آمار منتشر شده، سود کمی است و به همین جهت استقبال از سپرده گذاری در بانکها چندان